

ÖZELLEŞTİRME POLİTİKALARININ İSTİHDAM BOYUTU ve ENERJİ SEKTÖRÜ

Kemal BULUT

Enerji Sanayi ve Maden Kamu Emekçileri Sendikası - ESM Genel Başkanı

SUNUŐ

Kapitalist sermaye, zaman zaman içerisine düŐtüĐü ekonomik krizleri aŐabilmesi için dönemsel olarak emekçilere, geniş halk kesimlerine direkt veya dolaylı olarak krizlerin bedellerini ödetme yoluna gitmiştir.

1970’lerde dünyada başlayan Özelleştirme süreci, 24 Ocak 1980 kararları ile ülkemiz gündemine girmiş ve 1986 yılında yasal düzenlemeler ile devam etmiş, 1990 yılında hızlanmış, bugün çok kapsamlı şekilde sürdürölmektedir.

Özelleştirmelerin bu güne kadar Dünya halklarına ve özellikle Türkiye halkına getirdiği olumsuz sonuçları ve özellikle istihdam sorununa olumsuz etkilerini değerlendireceğiz.

ÖZELLEŞTİRMENİN AMACI

Özelleştirme “ ekonomik açıdan” kamu mülkiyetinin kaldırılarak mülkiyetin özel kişilere devredilmesidir.“Hukuk açısından” sorumluluğun ve yönetimin özelleŐtirilmesini amaçlamaktır.

Özelleştirme “dar anlamda” Devletin iktisadi faaliyetlerini gerçekleŐtiren kamu iktisadi teŐebbüsleri (KİT) ve kamusal hizmet sunan kuruluşların mülkiyetinin özel sektöre devredilmesi, “geniş anlamda” ise devletin iktisadi faaliyetlerinin azaltılması ya da bu fonksiyonlarının tümüyle serbest piyasa koşullarına devredilmesi olarak tanımlanmaktadır.

Bir başka ifade ile kamusal üretim ve hizmetlerin, yönetim ve mülkiyetlerinin özel kesime devredilmesi, bu hizmetlerin özel kesime ihale edilmesi, hizmetlerin fiyatlandırılması, hizmetlerin serbestleşmesinin sağlanması gibi dört temel özelliği vardır.

Dünyada olduğu gibi ülkemizde de 1929'da yaşanan ekonomik krizin çözümüne yönelik devlet, ekonomik yaşam içinde doğrudan düzenleyici ve girişimci olarak yer alması, kilit sanayi yatırım ve üretim faaliyetlerini yürütmesi, alt yapı oluşturması, sermaye ve bilgi birikimine katkı sağlaması ve genel olarak ekonomilere yön vermesi görevini üstlenmiştir.

Bu uygulama devlet ekonomilerini güçlendirmiş güçlü ve sosyal devlet yapıları ortaya çıkmıştır.

Ancak dünya sermayesi 1970'lerde yaşadığı krizden çıkmak için o güne kadar akademik düzeyde tartışılan özelleştirme kavramı 1980'lerde pratik bir süreç olarak karşımıza çıkmıştır. Amacı, kapitalist sisteme nefes aldirmayı sağlamak, kamunun elinde olan ve kamusal hizmet olarak sunulan eğitim, sağlık, enerji, haberleşme, ulaşım, sosyal güvenlik gibi en temel mal ve hizmet alanlarının kamu hizmeti dışında ticari bir alan olarak yeniden örgütlenmesi fikridir.

Özelleştirmeyi meşru kılmak ve karşı duruşları söntümlemek için çeşitli politikalar üretilerek kamuoyu oluşturuldu.

“Devlet vatandaşın vergi topluyor, bu vergi açıkları kapatmak için kullanılıyor, yeni yatırım alanları açamıyor, topluma hizmet sunamıyor.” “Refah artmıyor, toplum demokratikleşemiyor.” “Kamu kurumları zarar ediyor.” “Kamu hantal, verimsiz.” “Devlet tekel gücünü elinde tutarak baskıcı devlet oldu.” “Devlet her şeyin sahibi.” “Devlet don diker mi, et-süt satar mı?” “Kamu siyasilerin arpalığı oldu.” “Çalışanlar hiçbir iş yapmadan maaş alıyorlar.” “Çalışanlar asalak, vergileri yiyorlar.” “Kamuda çok istihdam var.” gibi birçok söylem tüm iktidarlarca ve hakim ağızlar tarafından tekrarlandı.

Bir taraftan bu söylemler yapılırken diğer taraftan bu söylenenleri haklı çıkarmak için uygulamalara geçildi. İlk olarak yatırımlara ayrılan paylar bütçelerde düşürülmeye başlandı. Her dönem siyasi kadrolaşmayla iş barışı bozularak yetersiz olan çalışanlar atıl duruma getirildi. İş barışı bozuldu. Ekonomik sıkıntı çektirilen kurumlar yatırımlar bir yana borç batağına sürüklenerek bilinçli zarara uğrattıldı.

Ülkemiz bilinçli bir şekilde borçlandırılarak ekonomi dışı bağımlı hale getirilmesi ile İMF ve Dünya Bankası'nın emir komuta zinciri içerisine girilerek anlaşmalar, dayatmalar ve yasal düzenlemelerle özelleştirmenin zemini oluşturuldu. İç hukukta sorun çıkmaya başlayınca 1999 yılında Anayasanın 47. maddesinin başlığı "Devletleştirme ve Özelleştirme" olarak değiştirilmesi, 125. maddesi ile "Uluslararası Tahkim"ın yolunun açılması, 155. maddesi ile "Danıştay"ın devreden çıkartılması ile özelleştirmenin kapsamı ve hedefi açıkça çizildi.

ÖZELLEŞTİRME UYGULAMALARININ SONUÇLARI

Özelleştirmelerde ileri sürülen gerekçeler;

- Mülkiyet halka yayılacak,
- Zarar eden kuruluşlar kâr etmeye başlayacak,
- Halk, ekonomiye doğrudan katılacak,
- Ekonomiye canlılık gelecek,
- Sanayileşme hızlanacak,
- KİT'ler artık devlete yük olmaktan çıkacak,
- Devletin vergi gelirleri artacak,
- Yolsuzluk azalacak,
- Verim artacak,
- İstihdam artacak şeklindeydi.

Özelleştirmeye başlanan 1986 yılından bugüne kadar 184 kuruluşta %18'i halka arz, %16'sı varlık satışı, %4'ü devir işlemi, %42'si blok satış yöntemiyle özelleştirmeler gerçekleştirilmiştir. Bu uygulamalar sonucu 172 kuruluşta hiç kamu payı kalmamış, 12 kuruluşta ise az oranda kamu payı kalmıştır. Telekom, Tüpraş, Erdemir, ETİ Seydişehir 184 kuruluşta dahil değildir. Özelleştirilen kurumların 80'inde faaliyetler tamamen durmuş, kurumlar kapatılmıştır. Bir çok kurumda ise faaliyetler kısmi bölümlerinde, daha çok karlılık getiren bölümlerinde devam ettirilmiştir. Mülkiyet halka yayılmamıştır. Halk ekonomiye doğrudan katılmamıştır.

Zarar eden kurumların kar etmesi bir yana kar eden kurumlar bile kapanmıştır.

Yapılan özelleştirmelere baktığımızda bir çoğu maliyetlerinin çok altında, karlarının birkaç yıllığına verilmiş, hemen hemen bedelsiz haraç-mezat elden çıkartıldığı halde hiçbir yeni yatırım yapılmamış ve sanayileşmeye hiç katkı sağlanmamıştır.

Ekonomik hayatta devletin payı; Amerika'da %32,3, Almanya'da %49, Avustralya'da %51,7, Fransa'da %54,25, İngiltere'de %41, İsveç'te %62,3, İsviçre'de %48,8, İtalya'da %50,2, Japonya'da %35, Kanada'da %42,3, Türkiye'de ise %26,6. Bu rakamlar kamunun devlete yük olmadığını göstermektedir.

2002 yılına kadar Türkiye'nin en fazla kurumlar vergisini ödeyen 10 firma arasında yer alan ve 2001 yılında en çok vergiyi ödeyenler sıralamasında 6. sırada yer alan Petrol ofisi özelleştirildikten sonra hiç kurumlar vergisi ödemedi. Bu tüm özelleştirilen diğer kurumlar için benzer durumdur.

Birçok özelleştirmede yolsuzluk iddiaları ve soruşturmalar vardır.

KİT'lerin özel sektöre göre verimsiz çalıştığı, zarar ettiği, devlete yük getirdiği klasik söylemleri yapılan araştırmalar göz önüne alındığında inandırıcı olmaktan çok uzaktır. Araştırmalarda 1981-1988 tarihleri arasında KİT'lerde emek verimliliği ortalama 6,8 arttığı halde, özel sektörde aynı dönemde artış 5,9' olmuştur. Aynı dönemde KİT yatırımları %22 daralmış, özel sektör yatırımları %7,9 artış göstermiştir.

KİT'ler doksanlı yılların başından itibaren yatırımları kısılarak ciddi olarak dar boğaza sokulmuşlardır. Doksanlı yılların ortalarında KİT yatırımları toplam yatırımlar içerisindeki payı %38,4'den 5,3'e düşürülmüştür. Buna karşın GSYH içindeki payı ise %12,8'den 10,9 gibi çok az düşüş yaşanmıştır ki yaratılan katma değer artışını yorumlanmıştır.

İSTİHDAM

Dünyada ve ülkemizde en önemli sorun işsizlik ve istihdam sorunudur. İstihdam sorunu devletlerin, devletleri yöneten iktidarların çözmesi gereken sorundur.

ABD'de 13, Finlandiya'da 10, Kanada'da 12, Almanya ve Hollanda'da 19, İspanya ve İtalya'da 25 kişiden biri kamu çalışanı. Türkiye'de 30 kişiden biri kamu çalışanı. Kamu çalışanlarının nüfusa oranı ülkemizde 3,34, ABD'de 7,46'dır.

Rakamlara bakıldığında istihdam sorununun çözümünde kamusal alanın büyük ağırlığı vardır. Oysa ülkemizde kamuda çalışan çok az olmasına karşın özelleştirmenin istihdam sağlayacağı gerekçesi öne sürülmektedir.

Ülkemizde şimdiye kadar yapılan özelleştirmelere baktığımızda, istihdamı olumsuz yönde etkilemiş, istihdam hacmi %13,8 gerilemiştir. Özelleşen işyerlerinde işten atılma oranı %68,2, sendikasılaştırma oranı ise %72'dir.

Bu durum diğer ülkelerde de benzerdir. Avrupa Birliğini oluşturan 12 ülkede yapılan enerji özelleştirmelerinde 1990-1995 yılları arasında çalışan sayısı 1.224.300 kişiden 1.011.600 kişiye düşmüştür. 212.700 kişi azalma olmuş, azalma oranı %17,4'dür. Aynı yıllarda İngiltere'de çalışan sayısı 263.300 kişiden 110.600 kişiye düşmüş, azalma oranı %42'dir.

Diğer yandan ülkemizde özelleştirilen kurumlar taşeronlar aracılığıyla sigortasız işçi çalıştırarak SSK'yı zayıflatmak suretiyle sosyal güvenliği zedelemekte, işçi sağlığı ve iş güvenliğini, çevre düzenlemelerini hiçe saymakta ve vergi kaçırarak kamu gelirlerinin azalmasına neden olmakta, ekonomiye ve topluma zarar vermektedir. Ayrıca çalışanlara asgari ücret ödenerek hem çalışanları açlığa mahkum etmekte hem de piyasanın ve ekonominin zarar görmesine neden olmaktadır.

ENERJİDE İSTİHDAM

Enerji sektörünü incelediğimizde çok farklı çalışma şekillerine ve farklı ücret uygulamalarına tanık olacağız.

Özel santrallerde çalışanlar,

Taşeron işçileri,

657 sayılı yasaya tabi çalışanlar,

399 sayılı KHK'li sözleşmeli çalışanlar,

Daimi işçiler,

Geçici işçiler,

Sendikaya üye olamayan işçi teknik elemanlar.

Ücret bakımından baktığımızda; asgari ücretten 2.000 YTL'ye kadar çok farklı ücret uygulanmaktadır.

Üretim personel ilişkisi

Yıl	Elektrik üretimi (GWh)
1989	50
1993	65
2005	150 *

* Bu rakamın yaklaşık 30 GWh'ı özel santraller tarafından üretilmektedir.

TEK iken Personel durumu

Yıl	Memur+sözleş	İşçi	Köy	Toplam
1989	20.943	44.819	4.375	70.408
1993	19.637	40.981	4.646	64.993

Enerji sektöründe bugün personel durumu

Kuruluş	Memur	Sözleşmeli	Daimi İşçi	Geçici İşçi	Taşeron İş.	Toplam
TEİAŞ	288	3.410	4.536	511	1.500	10.245
TEDAŞ	843	9.109	16.687	5.501	9.000	42.140
TETAŞ	250		30			280
EÜAŞ	169	729	8.268	480	2.800	12.446
Toplam	1.350	13.448	29.521	6.492	13.300*	65.111

*Taşeron firmalarında kaç kişi istihdam edildiğinin, ya da edilmesi gerektiğinin bilgileri kurumlarda mevcut olmayıp yaptığımız araştırmalar sonucu yaklaşık bir sayı bulunmuştur.

Tabloları incelediğimizde;

1- 1989 yılında elektrik üretimi 50GWh iken çalışan sayısı 70.408, TEK'in şirketlere bölündüğü yıl olan 1993 yılında elektrik üretimi 65GWh iken çalışan sayısı 64.993'e düşmüştür. Üretim ve abone sayısı arttığı halde özelleştirme kapsamına alındığından personel alınmamış, istihdam daraltılmıştır.

2- 1993 yılından sonra personel açıkları taşeron şirketler tarafından giderilmeye başlanmış, kamuda çalışanlar azaltılmış, yaklaşık 10 – 15 bin civarında taşeron işçi istihdamı olmuştur.

3- Elektrik üretimi 1993 yılına göre 2,5 kat artması ve abone sayısının bu oranda artmasına rağmen (özel santrallerdeki sayılar bilinemediğinden alınmamıştır. Bu sayılar hariç) toplam çalışan personelde artış olmamıştır.

4- Bu rakamlar ciddi istihdam daralmasını gösterdiği gibi, rakamların içerisinde ayrı olarak verilmeyen 5 bin kadar işçi statüsünde teknik elemanın çalıştırıldığı düşünüldüğünde; Çalışma şekli, ödenen maaşlar farklılaşmış, esnek çalışma hakim olmuştur.

Yıllardır kamuda çok farklı konumda personel istihdamından yakın siyasi iktidarlar, enerji sektöründe bilinçli olarak 6 çeşit istihdam şekli yaratmışlardır. Bu 6 çeşit ücretlendirme anlamındadır. Ki her grubun kendi içerisinde ücret farklılıkları olacağından aynı işi yapıp farklı ücret uygulaması sektör çalışanları için büyük sorundur.

SONUÇ

Rakamları incelediğimizde gerek dünyada gerekse Ülkemizde özelleştirmelerin sonucu, verim, katma değer, vergi geliri, yeni yatırımlar açısından olumlu gelişme olmadığı görülmektedir. Hele hele istihdam yönünden çok fazla düşüşler olduğu görülecektir. Her zaman kamuda çalışan fazladır, çok ücret alınıyor gerekçesiyle politika yapanlar özelleştirmelerle bu sorunlarına da çözüm bulmuş oluyorlar. Esnek çalışma, iş güvencesiz çalışma, sosyal güvencesiz çalışma, işçi sağlığı ve iş güvenliğinden yoksun çalışma özelleştirmeye dayatılan bir yaşam biçimi olacaktır. Özelleştirmenin en net sonuçları işsizlik, yoksulluk ve yolsuzluk olarak yaşanacaktır.

Bunun için özelleştirmenin siyasi bir karar olduğunu kabul ediyorsak, bu karara karşı sınıfsal ve siyasi karşı duruşu örmek zorundayız. Bu saldırıdan etkilenen tüm kesimler olarak ortak duruşu sergilemek zorundayız. Tüm kesimleri duyarlı hale getirmek zorundayız. Eğer karanlıkta işsiz kalmak istemiyorsak.

Kaynak

- 1- IMF, Economic, June 1998, OECD, Analytical Databank.)
- 2- 20. yılında Türkiye’de Özelleştirme Gerçeği – Sempozyum- Türk-İş, Hak-İş, DİSK, KESK, TMMOB, TTB, KİGEM. Eylül 2005
- 3- David Hall, PSIRU 21 November 2000 Impact of electricity privation on industrial relation.